

11/3
6/4

Kungliga bibliotekets nya utlåningsregler

diskuterades för några dagar sedan i ett ledarstick. Härvid uttalades också att servicen vid biblioteket inte var fullgod. Detta är självfallet riktigt; utvidgningar och förbättringar är möjliga, och anslag för dessa ändamål är väl motiverade. Vi anser oss emellertid böra betona att anmärkningen inte avsåg att klandra bibliotekets nuvarande ledning och verksamhet.

Tvärtom, det är väl känt att Kungliga biblioteket de senaste åren, till stor del på riksbibliotekarie Willers initiativ, genomfört en rad reformer som är till stor fördel både för forskningen och kundtjänsten över huvud.

Illusionernas sammanbrott: England och Sydafrika

"DET VAR en generös fred som det engelska folket slöt med oss; och det är därför vi står vid dess sida i dag... Kom ihåg att det inte fanns något drag av hämnd i denna fred; vi fick hjälp till att resa oss igen och vi behandlades som jämlikar." Dessa ord föllades av Transvaals och Sydafrikas förste premiärminister Botha, tidigare en av boernas främsta generaler, på fredskonferensen i Versailles 1919. Under årtionden har karaktäristiken av Englands politik i Sydafrika efter boerkriget gått på dessa linjer. Man har talat om moderation, tolerans, storsinhet, om uppgörelsen med boerna som blomman av engelsk statskonst, av framsynt och liberal statskonst över huvud. Hur ser man saken i dag? Ingen boerledare skulle våga upprepa Bothas ord; motsättningen till England och den engelskspråkiga oppositionen inom landet är Malans och Strydoms självfallna utgångspunkt. Försoningen genom förståelse har inte blivit en realitet. Och för de infödda, den väldiga majoriteten i Sydafrika, måste den självstyrelse som England beviljade främst te sig som en rätt för de vita till o begränsat förtryck över de andra. Perspektivet på den engelska politiken har i grund förändrats.

Det storslagna i den engelska politiken kan emellertid inte förne-

Henry Campbell-Bannerman (till vänster) och Joseph Chamberlain.

kas. I september 1899 började boerkriget, i maj 1902 slöts freden i Vereeniging. De båda boerrepublikerna Transvaal och Oranjerikset — med drygt 400.000 vita och 1,2 miljoner svarta invånare — var då i grund besegrade; flertalet krigsdeltagare var fångar, massan av vita kvinnor och barn vistades i engelska "kon-

trationsläger". Freden gick ut på att England skulle hjälpa till med återuppbyggandet och att småningom självstyrelse under Englands överhöghet skulle genomföras. Den brittiske kolonialministern Chamberlain, i boernas och världens ögon krigets främste tillskyndare, förklarade att "nu är tiden inne att skaka hand, nu är tiden inne för försoning"; "låt oss lära att glömma och förlåta, så att de djupa sårerna från kriget blir läkta", heter det i en deklARATION av boernas ledare. Mindre än fem år senare fick de båda annekterade republikerna självstyrelse av samma art som Kapkolonin och Natal. Och 1910 bildade de fyra kolonierna den sydafrikanska unionen med av det engelska parlamentet reglerade rättigheter. Det nya Sydafrika var från början snarare självständigt än självstyrande, och ef-

mans

40.9.2 k.

1 m. 4 a.

S: a 10

ter ha
likson
total.
Kri
både
brittis
sig n
darisk
av C
pansic
och f
fabian
ka de
en se
tivitet
rande.
emell
dast f
nektio
regeri
en oi
krigfö
rarnas
slut
Skulle
självst
mål o
drivas
gern l
cessiv
ner, s
tant
immig
skapas
jades
staten.
handli
ten vi
nomdr
höger
jande
liberal
lag o
bildan
derstö
hålsad
bart i
tvister
gjutel
Jag tr
nande
Ideo
var d
redan
genom
skulle
landet
den ta
miärm
man, e
år för
skulle
nas ti
med e
demok
mensk
Camp
1906
kabine
kallats
mest
vår ti
hållnin
nästan
ledare

ter hand blev självständigheten — liksom i Kanada och Australien — total.

Kriget hade lett till konflikter både mellan och inom de stora brittiska partierna. Högern ställde sig med få undantag helt solidarisk med regeringen Salisburys av Chamberlain inspirerade expansionspolitik; en del liberaler och åtskilliga socialister av den fabianska bekännelsen — för vilka den engelska erövringen var en seger för planering och effektivitet — slöt upp kring de styrande. Det liberala partiet var emellertid i huvudsak kritiskt; endast få bekämpade kriget och annektonen, men många anklagade regeringen för att ha framkallat en onödig konflikt och angrep krigföringens metoder och ministrarnas imperialism. Efter krigets slut fortsatte denna partistrid. Skulle den utjämningspolitik med självstyrelse för de erövrade som mål om vilken alla var ense bedrivas snabbt eller långsamt? Högern krävde försiktighet och successiva medgivanden: enligt Milner, som var Englands representant i Sydafrika, borde genom immigration en engelsk majoritet skapas innan självstyrelse beviljades Transvaal och Oranjeristat. Liberalerna begärde snabb handling, och då de kom till makten vid årsskiftet 1905—1906 genomdrevs självstyrelsebeslutet mot högerens hetsiga motstånd. Den följande utvecklingen tycktes visa att liberalerna hade rätt, och 1910 års lag om sydafrikanska unionens bildande fick båda partierna understöd. Högerledaren Balfour hälsade unionen som "ett underbart resultat av dessa debatter, tvister, bataljer, denna blodsutgjutelse, förödelse och skräck... Jag tror inte det finns något liknande i hela världshistorien."

Ideologin bakom uppgörelsen var den traditionella, utformad redan av Burke och Bentham: genom att ge kolonierna frihet skulle man binda dem vid moderlandet. Mest energiskt hävdades den tanken av den liberala premiärministern Campbell-Bannerman, en statsman vars betydelse är för år blivit klarare. I frihet skulle boer och engelsmän förenas till ett folk, sammanknutet med det brittiska väldet genom demokratin och humanismens gemenskap. Det anförande i vilket Campbell-Bannerman i februari 1906 drev igenom sin mening i kabinettet har av Lloyd George kallats "det mest dramatiska, det mest märkliga tal som hållits i vår tid". I själva kärnfrågan, i hållningen och prognosen, var nästan alla ense med den liberala ledaren.

Länge syntes denna idealistiska optimism ha visat rätt, eller åtminstone inte ha visat alldeles fel. Boergeneralerna Botha och Smuts, i tur och ordning unionens premiärministrar, var det demokratiska imperiets talesmän, man kan nästan säga moraliska garantier, inför världsoptionen. Den tredje boergeneralen, som blev sydafrikansk ledare, Hertzog, var besvärligare, men även han lät tala med sig. De Wets uppror 1914 slogs ned av hans gamla kamrater, de tyska kolonierna erövrades, Smuts blev fältmarskalk och medlem av imperiets krigskabinett; under hans ledning gick Sydafrika med även i andra världskriget. Men under tiden mognade boernas nationalkänsla, grämseln över nederlaget, en ny maktvilja. Med Malan revs illusionerna sönder; ännu en gång blir engelsmännen fienderna från kriget för femtio år sedan, och de besegrades söner och sonsöner går till revansch.

I debatterna kring Sydafrika efter boerkriget talas ständigt om "de båda raserna". Därmed menades alltid boer och engelsmän. Då unionen bildades uppgick dessa

nationaliteter till 1.250.000, medar de andra rasgrupperna, främst infödda eller bantunegrer, var bortåt 5 miljoner. Tänkte man inte på denna väldiga majoritet?

Jo, inom vad som kan kallas rimliga gränser. Kiplings ord om "den vite mannens börd" har ofta förhånats, men utan tvivel var tanken på "de lägre rasernas" anständiga behandling och uppfostran till något högre ett väsentligt motiv redan i äldre engelsk kolonialpolitik — likaväl som profithunger och maktlystnad. Då Gladstone 1880 diskuterade möjligheten av en sydafrikansk federation förklarade han att en av dess främsta uppgifter skulle vara att säkra "en god behandling av de infödda"; boerrepublikernas hårdhet mot negrerna framhövdes av Chamberlain som en av orsakerna till kriget; då liksom nu var de brittiska missionärerna den svarta massans hjälpare och advokater. Kapkolonin hade i hög grad liberaliserats under det engelska styret och under de talrika engelsmännens inflytande. Blandrasiga (coloured) och infödda hade under vissa starkt begränsade villkor rösträtt och var även valbara till parlamentet; diskrimineringen raserna emellan var jämförelsevis mild. I Transvaal och Oranjeristat var däremot de vitas väld på alla områden lagstiftningens och konventionernas grundval, och tal om likställighet och medborgerliga rättigheter avvisades som galenskap. Det var ofrånkomligt att rasfrågan upptogs vid förhandlingarna mellan kolonierna och mellan dessa och England inför unionens bildande.

På engelsk sida önskade man tämligen allmänt en utveckling i stil med Kapkolonins. Konservativa och liberala tycks, i den mån de uttalade sig, ha varit eniga på den punkten. Främst gällde tvisterna rösträttsfrågan. Enligt den "engelska" opinionen borde rösträtt införas för alla "civiliserade män", dvs. även för blandrasiga, infödda och indier med viss bildningsgrad och inkomst. En betydande grupp boer inom Kapkolonin delade denna mening; den främste var W. P. Schreiner, bror till Olive Schreiner, som skrivit den första stora sydafrikanska romanen, "An African Farm". Dessa krav mötte emellertid bestämt motstånd i Transvaal och Oranjeristat, där man vägrade att ingå i en union på sådana villkor. Den liberala

riktningen gav vika, i England likaväl som i Sydafrika. Rösträtten förändrades ej, och icke-vitas uteslöts från unionens parlament; det enda som vanns var en bestämmelse enligt vilken de icke-vitas rösträtt i Kapkolonin skulle kunna beskärmas endast med två tredjedelars majoritet i unionsparlamentet. Några engelska politiker hade samvetskvall inför denna lösning, men för de flesta var de vitas självstyrelse huvudsaken. "Demokratin" blev liktydig med de vitas oinskränkta väld. Däremot vägrade England, främst av hänsyn till de infödda att till unionen överlämna protektoraten Bechuanaland, Swaziland och Basutoland.

Englands liberala ledare sökte självfallet förgylla kapitulationen i rösträttsfrågan med prognoser om försönning och utjämning. Churchill gjorde som understatssekreterare för kolonierna ett typiskt uttalande i underhuset. Han hoppades "att existensen av en gemensam fara (från de inföddas sida) skulle föra samman de båda europeiska raserna och komma dem att glömma sina gamla tvister; och lät oss också hoppas att den nya medkänsla som kan spirar ur enhetskänslan leder dem till att samverka inte för att slå ned de infödda med våld, utan i det ädlare och visare syftet att resa den infödde till hans tillbörliga ställning som arvtagare till en stor egendom". I denna sats när illusionismen sin fulländning.

Realiteten har blivit Transvaals seger över Kapkolonin, en successiv försämring av de inföddas rättsläge. Diskrimineringen har hårdnat och i huvudsak genomförts även i Kap. Den särskilda rösträtten för svarta i denna koloni har avskaffats; nationalisterna kräver att även de färgade skall berövas rösträtt vid de gemensamma parlamentsvalen, men har ännu inte uppnått den stadgade två tredjedelarsmajoriteten. Malan och Strydom begär allt bestämdare protektoraten; England, senast Churchill, säger nej.

Debatten om Sydafrika i början av 1900-talet har skildrats i ett nyss utkommet engelskt arbete: G. B. Pyrah, *Imperial Policy and South Africa, 1902—1910* (Oxford University Press, 35 shilling). Det är en utmärkt bok, kanske en aning överslättande, författaren tröstar sig med att den engelska regeringen inte gärna kunnat handla på annat sätt. Det är möjligt att han har rätt. I varje fall är hans skildring av förhoppningar och oro för femtio år sedan fångslande och gripande inför vår tids tragedi i Sydafrika.

HERBERT TINGSTEN